

НЕРІВНОМІРНІСТЬ РОЗПОДІЛУ ДОХОДІВ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

© 2017 ФАРІОН М. М.

УДК 330

Фаріон М. М. Нерівномірність розподілу доходів населення України

Нерівномірний розподіл ресурсів серед населення України пов'язаний з впливом як політичних, так і економічних причин і чинників. Диференціація доходів населення посилюється також і через надмірну мінімізацію економіки. У статті розглянуто основні підходи щодо розподілу доходів населення України за децильними групами, враховуючи ряд факторів, які впливають на їх формування. Основним показником були обрані статистичні дані щодо розподілу всього населення України на окремі категорії за рівним дохідної частини, включаючи всі види доходів – заробітну плату, прибуток та змішаний дохід, доходи від власності, соціальну допомогу, а також трансферти. Проаналізовано причини зменшення доходів населення та появи нового терміна в економіці країни «раптова бідність». Зроблено висновок щодо прогнозованого вдосконалення економічного стану країни, що суттєво вплине на врівноваження доходів населення.

Ключові слова: розподіл доходів, доходи населення, раптова бідність, соціальна політика, споживання та заощадження населення, поляризація доходів.

Рис.: 7. **Табл.:** 1. **Бібл.:** 10.

Фаріон Михайлина Михайлівна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри економічної теорії, Тернопільський національний економічний університет (вул. Львівська, 11, Тернопіль, 46020, Україна)

E-mail: secretmail_antonina@ukr.net

УДК 330

UDC 330

Фаріон М. М. Неравномерность распределения доходов Украины

Неравномерное распределение ресурсов среди населения Украины связано с влиянием как политических, так и экономических причин и факторов. Дифференциация доходов населения усиливается также из-за чрезмерной минимизации экономики. В статье рассмотрены основные подходы к распределению доходов населения Украины по децильным группам, учитывая ряд факторов, влияющих на их формирование. В качестве основного показателя для исследования были выбраны статистические данные о распределении всего населения Украины на отдельные категории по уровню доходной части, включая все виды доходов – заработную плату, прибыль и смешанный доход, доходы от собственности, социальную помощь, а также трансферты. Проанализированы причины уменьшения доходов населения и появления нового термина в экономике страны «внезапная бедность». Сделан вывод о прогнозируемом совершенствовании экономического состояния страны, что существенно повлияет на уравнивание доходов населения.

Ключевые слова: распределение доходов, доходы населения, внезапная бедность, социальная политика, потребления и сбережения населения, поляризация доходов.

Рис.: 7. **Табл.:** 1. **Библ.:** 10.

Фаріон Михайлина Михайлівна – кандидат экономических наук, доцент, доцент кафедры экономической теории, Тернопольский национальный экономический университет (ул. Львовская, 11, Тернополь, 46020, Украина)

E-mail: secretmail_antonina@ukr.net

Farion M. M. The Unsteady Incomes Distribution in Ukraine

The unsteady distribution of resources among the population of Ukraine is connected with the influence of both political and economic reasons and factors. Differentiation of incomes is reinforced by the economy over-shadowing. The article considers the main approaches to the distribution of household incomes of Ukrainian population by the decile groups, taking account of a number of factors that affect their formation. As the main indicator for the study were selected statistics about the allocation of the total population of Ukraine for certain categories by the level of income including all kinds of profit – wages, benefit and mixed income, property income, social assistance, and transfers. The reasons of decreasing incomes and the emergence of a new term in the economy, «the sudden poverty» were analyzed. It has been concluded about prognosticated improving the economic situation of the country, which will significantly impact the balance of incomes of population.

Keywords: income distribution, incomes of population, sudden poverty, social policy, consumption and savings, incomes polarization.

Fig.: 7. **Tbl.:** 1. **Bibl.:** 10.

Farion Mychailina M. – PhD (Economics), Associate Professor, Associate Professor of the Department of Economic Theory, Ternopil National Economic University (11 Lvivska Str., Ternopil, 46020, Ukraine)

E-mail: secretmail_antonina@ukr.net

Сучасна економічна теорія має безліч підходів до визначення терміна «доходи населення» та класифікації його складових. Доходи – це основна характеристика економічного стану населення країни, які є кінцевою метою та потужним стимулом як для підвищення продуктивності праці, так і для створення приватного бізнесу. У широкому трактуванні доходи населення включають всі елементи надходжень населення за певний період. Надходження мають дві форми – натуральну та грошову. Основні види доходів включають: первинні, вторинні, реальні та номінальні, які мають такі джерела надходження: основна діяльність, реалізація та оренда активів, соціальні доходи. Доходи в основному розподіляються на придбання товарів та послуг.

Соціально-економічна структура населення України має найбільш суттєву диференціацію розподілу доходів населення серед країн Європи. Ступень нерівно-

сті розподілу доходів постійно зростає з поглибленням світової економічної кризи. На якість життя населення та його фінансову спроможність істотно вплинули такі явища, як зростання інфляції, девальвація національної грошової одиниці, воєнні дії, які спричинили в Україні появу нового економічного терміна «раптова бідність». Це явище притаманне тільки 10% країн світу та, як свідчить світова практика, переважно в країнах, де відбуваються воєнні конфлікти.

Окремі проблемні аспекти даного дослідження розглядали чимало вітчизняних дослідників, зокрема: О. Бервено, Д. Богиня, А. Гальчинський, О. Дубенська, Л. Єлісеєва, Н. Комар, Т. Костишина, В. Новіков, О. Ривак. Проблеми, які впливають на тенденцію формування доходів населення, були дослідженні в працях зарубіжних вчених, таких як А. Аткинсон, А. Дейтон, М. Лоренц, Ф. Коуел, У. Тейлор, Р. Фрімен, А. Шоррокс та ін.

Мета статті – на основі виокремлених характерних властивостей доходів сучасних господарств обґрунтувати перспективи розподілу доходів населення України, проаналізувати причини виникнення та посилення рівня бідності, нерівномірного розподілу доходів, а також перспективні можливості подолання зростаючого ступеня збіднення окремих прошарків населення.

Проблеми розподілу доходів населення породжують окремі ланки теоретичних і практичних досліджень даної сфери, оскільки покращання добробуту населення є основою політики стабілізації національної економіки.

Автор підтримує підхід щодо трактування «доходи населення» як сукупність коштів і витрат у натуральному виразі для підтримання фізичного, морального, економічного й інтелектуального стану людини, а також те, що чинник нерівності в розподілі матеріальних благ здавна належав до основних, які можуть призвести до соціально-економічної дестабілізації.

Чинник нерівності в розподілі матеріальних і нематеріальних благ належать до першочергових факторів, які можуть вплинути на погіршення соціально-економічної дестабілізації в країні, а отже, є пріоритетним у визначенні напрямів проведення соціальної політики з подолання прогресуючого зростання рівня бідності населення. Оскільки основною складовою економічного зростання країни виступає людський фактор, який втілює трудовий потенціал, творчі та професійно-кваліфікаційні навички, здобуті знання та здібності, то об'єктивними категоріями аналізу виступають відповідно вартість та оплата трудового потенціалу населення. Теоретично доведено, що незначна нерівномірність у розподілі доходів між активним населенням країни призводить тільки до інтенсифікації трудового зусилля, проте надмірна майнова нерівність між окремими прошарками населення тягне появу депривації значної частини трудового потенціалу. Відповідно, виникає значна соціальна напруженість та наростання колізії інтересів населення. Фактор надмірної нерівномірності доходів населення може призвести до появи такого явища як «соціальне дно»¹ [8]. Особливо небезпечними при наявності значної диференціації доходів населення є тіньові доходи, корупційні дії, лобювання інтересів, які посилюються чинниками нечесної конкуренції на національному ринку, а останні сприяють зростанню загрози соціального протистояння депривованих груп населення. Щоб уникнути змодельованої ситуації, яка притаманна для найбільш бідніших країн світу, особливо увагу необхідно звернути на доходи населення та його соціальну складову.

Доходи населення мають таку структуру: заробітна плата, прибуток і змішаний дохід, доходи від власності, соціальна допомога та інші одержані поточні трансферти. Структура доходів та видатки у 2016 р. значно змінилася в порівнянні з 2015 р. (рис. 1, рис. 2).

¹ Соціальне дно – англ. *Underworld* – нижній прошарок населення, який складається з люмпенізованих людей, які залишилися за межами умов та норм життя, прийнятих в сучасному суспільстві.

Економіку України відносять до групи країн з постійно зростаючим високим рівнем тінізації доходів. Масштаб латентної економічної діяльності в Україні перевищує критичний рівень – 30%. Тінізація економіки значно впливає на соціально-економічні процеси суспільства та розподіл доходів серед населення. Для проведення моніторингу диференціації доходів необхідно поділити населення на децильні групи² [10] (рис. 3), які характеризують ступень розподілу доходів населення за диференційованими групами. У 2015 р. на перших п'ять децильних груп населення припадало близько 34,3% загальних доходів, а на інші п'ять – близько 65,7%. Показово, що десята децильна група населення має найбільшу частку загальних доходів – понад 20% [10].

Децильний коефіцієнт диференціації загальних доходів населення України свідчить, що за аналізований період мінімальні доходи найбільш багатих (забезпечених) груп перевищують максимальні доходи найменш забезпечених більше, ніж у 3 рази. Основним фактором даної тенденції виступають надмірні масштаби тінізації економіки. За даними Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, у 2016 р. рівень тінізації економіки України значно знизився у порівнянні з аналогічним періодом 2015 р. Так, за перший квартал 2016 р. рівень тіньової економіки склав 41% від обсягу офіційного ВВП, а у січні – вересні рівень даного показника зменшився до 35%, що на 5 пунктів менше порівняно з показником відповідного періоду 2015 р. [5]. Інтегральний показник рівня тіньової економіки в Україні у відсотковому відношенні до обсягу офіційного ВВП має стрибкоподібні зміни за останні шість років (рис. 4), що свідчить про економічну стагнацію, відсутність законодавчої бази детінізації економіки та знецінення національної валюти. Падіння рівня тіньової економіки до стану 2013 р. призвело до ряду заходів щодо детінізації економічного стану:

1) стабілізації макроекономічної ситуації – за підсумком 9 місяців 2016 р. зростання реального ВВП становило 1,3%; інфляція за цей період склала 6,4% проти 41,4% у відповідному періоді 2015 р. при девальвації середньомісячного обмінного курсу гривні до долара США на 12,2% порівняно з 39,5% у січні – вересні 2015 р. [5];

2) відповідно до рейтингу Doing Business 2017 р.³ Україна посіла 80 місце серед 190 країн за рівнем інвестиційного клімату та створенням сприятливого середовища для залучення інвестиційних ресурсів;

3) відновлення міжгалузевих зв'язків в окремих секторах економіки;

4) зниження ставки ЄСВ, що привело до процесу легалізації відносин на національному ринку праці.

Найістотнішими причинами тінізації економіки виступають такі фактори: неефективне державне регулювання економіки та адміністрування податків; значні проблеми ринку праці; недосконале грошово-кредитне регулювання; недосконалість бюджетної системи та прагнення отримати тіньові надприбутки [2].

² Децильна група – це розподіл населення на групи, де нижня децильна група – це 10% найбідніших домогосподарств, вища група – 10% найбагатших домогосподарств.

³ Рейтинг Doing Business складається Всесвітнім банком.

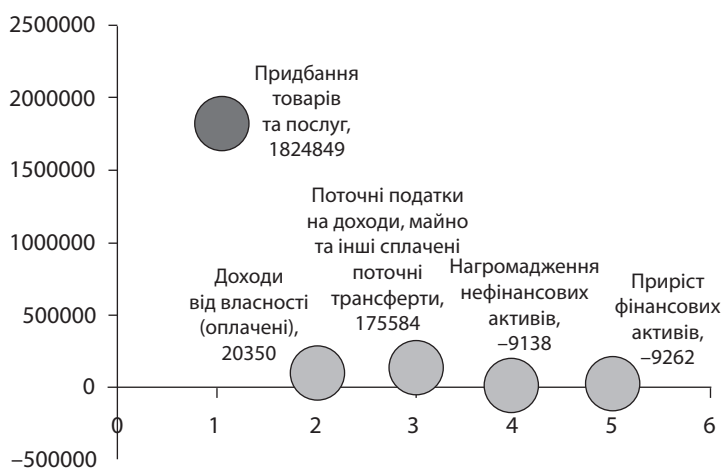
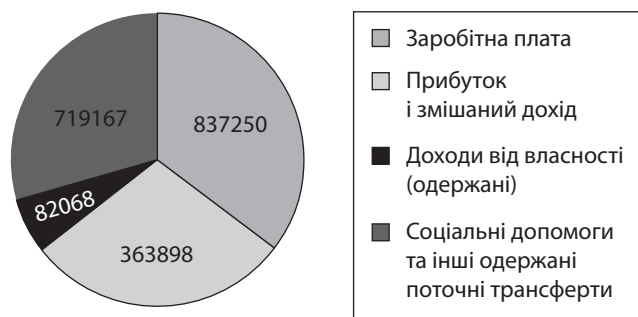

Рис. 1. Зіставлення доходів та витрат за 2016 р., млн грн

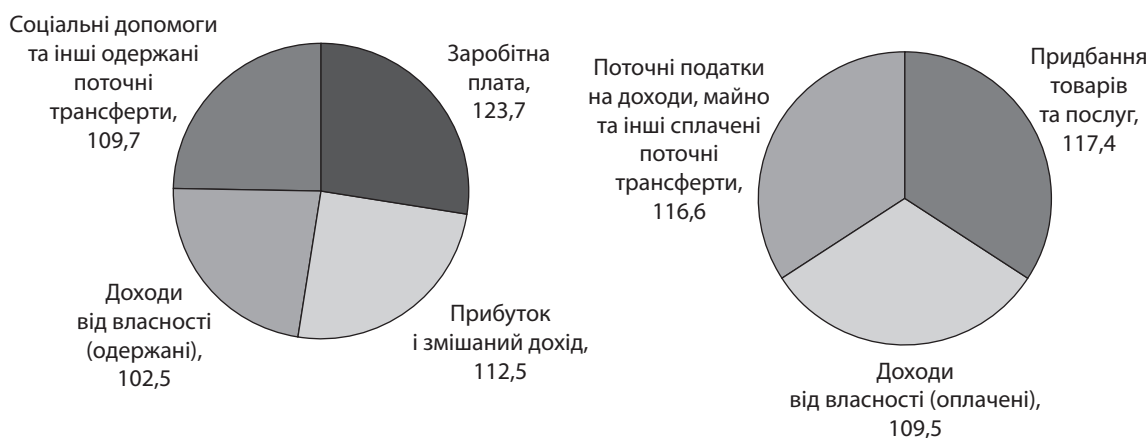

Рис. 2. Доходи та витрати населення України за 2016 р., у % до 2015 р.

Інвестиційне середовище відіграє неопосередковану роль у формуванні структури доходів населення. Відповідно до наведеного рейтингу рівень інвестиційного середовища піднявся на три пункти у 2017 р. порівняно із 2016 р. Україна покращила свої позиції в таких показниках:

- ✦ спрощення процедури реєстрації підприємницької діяльності з 30 до 20 пунктів;
- ✦ підключення до електромереж – зі 137 до 130 пунктів;
- ✦ оподаткування – зі 107 до 84 пунктів [8].

За видами економічної діяльності найбільшу частку тинізації доходів займає фінансова та страхова діяль-

ність, а найменшу – сільське, лісове та рибне господарство (рис. 5).

Проте, причинно-наслідковий зв'язок нерівномірності розподілу доходів є набагато ширший від перелічених економічних факторів. До нього необхідно також віднести соціальну напруженість у суспільстві, зубожіння певної частини населення внаслідок нестачі освітнього та особистого потенціалу, класичне ставлення до бізнес-ризиків, посилення дискримінації робочого класу, безконтрольний розподіл податків та диференційований розподіл економічних ресурсів [3].

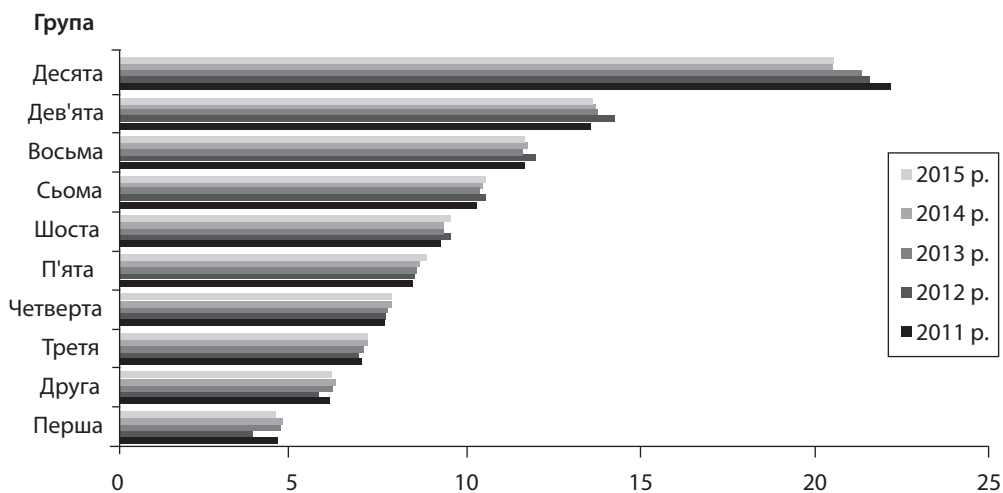

Рис. 3. Розподіл загальних доходів за децильними групами населення в Україні, 2011–2015 рр.

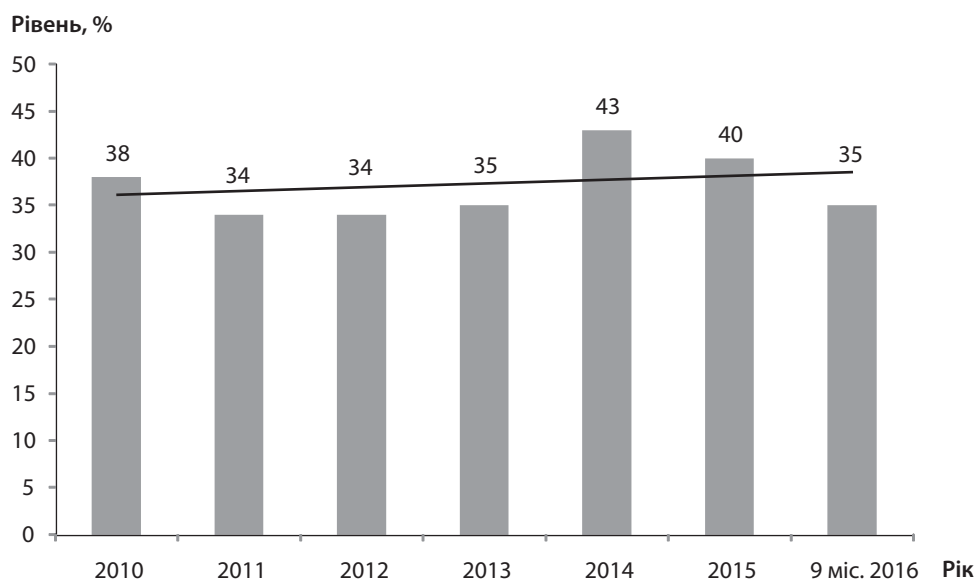

Рис. 4. Рівень тіньової економіки, % до офіційного ВВП⁴

Інфляційні процеси мають значний вплив на кінцеву результативність діяльності домогосподарств, оскільки знижують вартість доходів (купівельну спроможність) та збільшують витрати населення. Індекс інфляції, або індекс споживчих цін, має неопосередкований вплив на розподіл сукупного суспільного блага. Із зростанням показника інфляції (рис. 6) окремі прошарки населення, які належать до різних децильних груп, можуть мігрувати за рівнями дохідної частини, наприклад з 9 в 10 групу.

Соціальні виплати є незначним вливанням ресурсів у бюджет населення України та, як свідчать аналітичні дані, займають один з найнижчих рівнів серед країн ЄС. У 2016 р. середньомісячна заробітна плата перевищила індекс споживчих цін, за січень – жовтень 2016 р.

її показник збільшився на 23,9% у порівнянні з відповідним періодом 2015 р., проте індекс споживчих цін за цей період склав 114,3% (рис. 7). У 2015 р. мінімальна заробітна плата дорівнювала прожитковому мінімуму, хоча, згідно з вимогами Європейської соціальної хартії, мінімальна заробітна плата має складати понад 2,5 розмірів прожиткового рівня. Прожитковий мінімум для працездатних осіб у 2017 р. складає 1600 грн, а мінімальна заробітна плата – 3200 грн на місяць, що у 0,5 разу менше відповідно до міжнародних вимог [6].

Соціальні гарантії повинні забезпечувати прожитковий мінімум для малозабезпечених груп населення, а отже, бути не менше розміру мінімальної заробітної плати, проте, аналізуючи проект збільшення державних соціальних гарантій на 2017 р. (табл. 1), стає очевидним, що їхній розмір не відповідає мініальному соціальному забезпеченню окремих груп населення.

Оцінку диференційованості розподілу доходів населення можна також проводити за допомогою статистичних індикаторів, які здатні проаналізувати від-

⁴ Джерело: Держстат, розрахунки Мінекономрозвитку. Розрахунок рівня тіньової економіки здійснюється відповідно до Методичних рекомендацій розрахунку рівня тіньової економіки, затверджених наказом Мінекономіки від 18.02.2009 р. № 123.

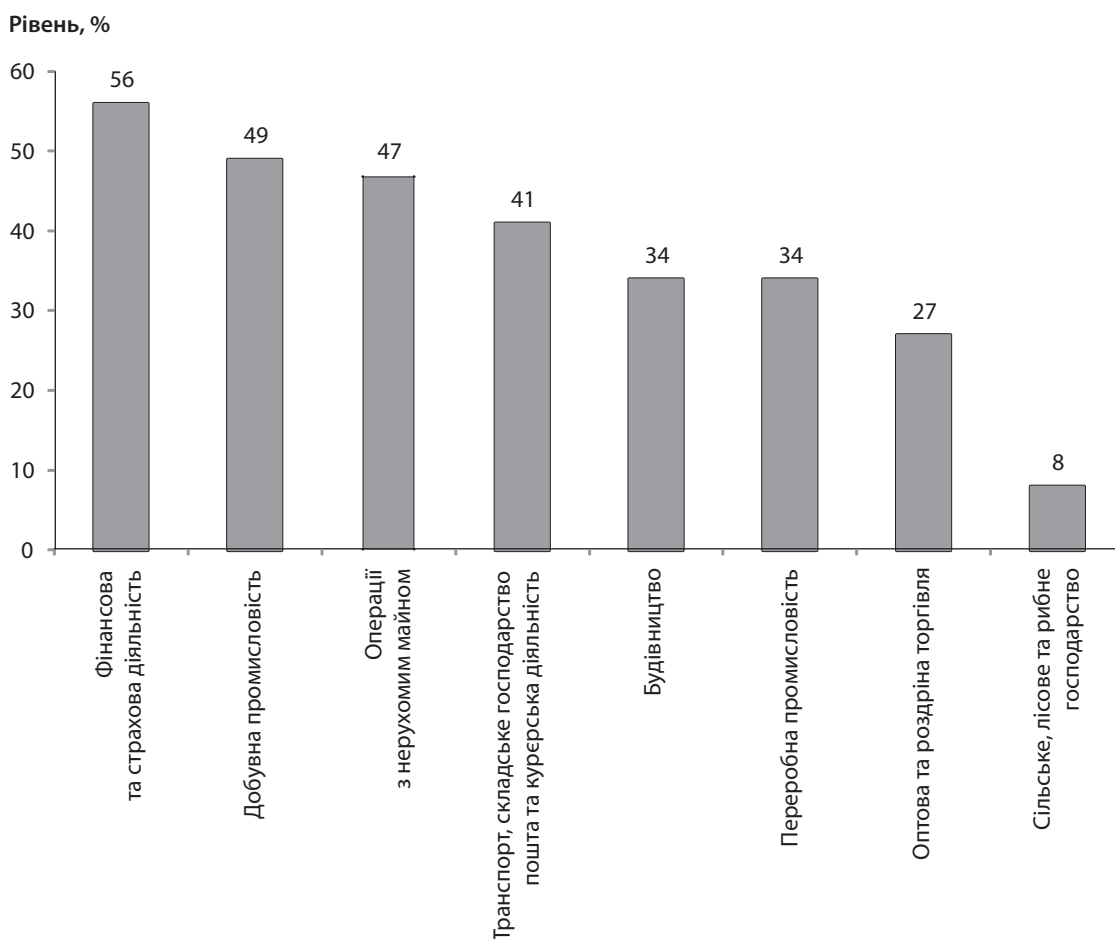

Рис. 5. Рівень тіньової економіки за видами економічної діяльності, % від офіційного обсягу ВДВ відповідного виду економічної діяльності [5]

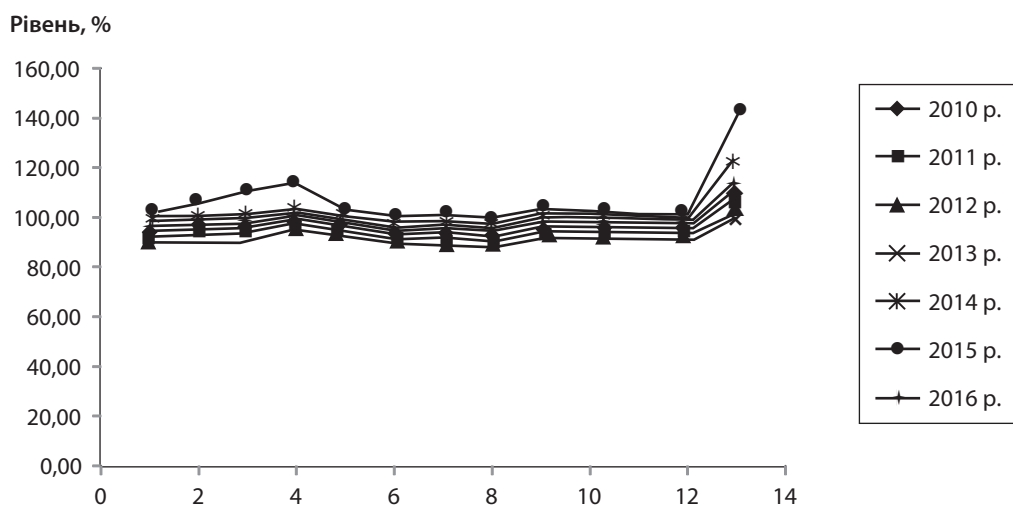

Рис. 6. Рівень інфляції в Україні за 2010–2016 рр., %

Джерело: складено за [7].

хилення від середньої величини чи між двома і більше моментами часу, такі як дисперсія, середнє квадратичне відхилення, коефіцієнт варіації [3]. Оскільки високий рівень нерівномірності розподілу доходів призводить до зростання рівня бідності через те, що населення, яке перебуває на нижній межі доходу, отримує меншу частку ресурсів для споживання, то прямі методи впливу є

менш ефективними в боротьбі з бідністю. Для більш досконалого результату необхідно використовувати статистичні показники рівня та глибини економічної нерівності – коефіцієнт Джині, індекси Аткинсона, Тейла та криву Лоренца. Коефіцієнт (індекс) Джині відображає рівень розшарування населення конкретної країни або регіону в межах певної ознаки [4]. Даний коефіцієнт ви-

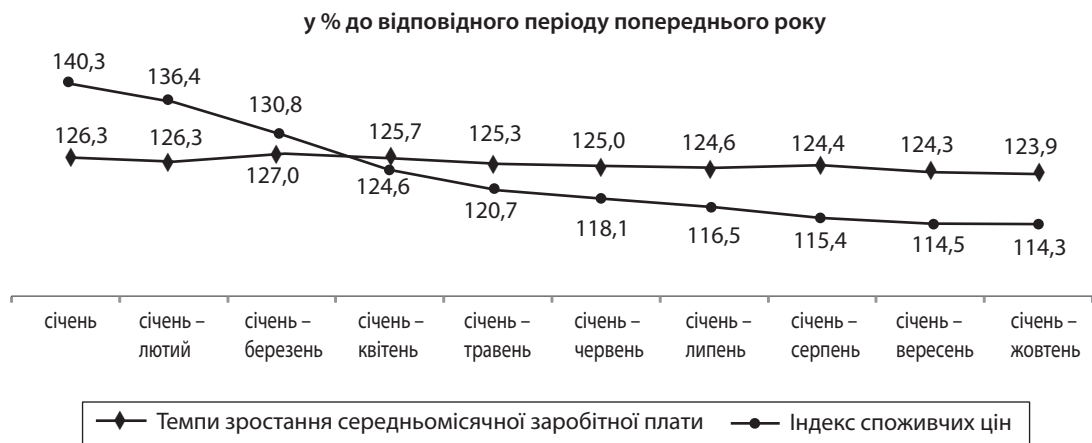

Рис. 7. Темпи зростання середньомісячної заробітної плати у відношенні до споживчих цін, 2016 р.

Таблиця 1

Соціальні гарантії держави на 2017 р.⁵

Державні гарантії	Збільшення ставки на:	Зміни у виплатах
Мінімальна пенсія	126 грн	з 1247 грн у грудні 2016 р. до 1373 грн у грудні 2017 р.
Максимальний розмір державної соціальної допомоги одиноким матерям на дітей віком: до 6 років	137 грн	з 1355 грн до 1492 грн
від 6 років до 18	171 грн	з 1689 грн до 1860 грн
Державна соціальна допомога інвалідам з дитинства I групи підгрупи А	259,2 грн	з 2561,9 грн до 2921,1 грн
Державна соціальна допомога інвалідам з дитинства II групи підгрупи Б	126 грн	з 1247 грн до 1373 грн

користується для визначення стану матеріальних благ і для визначення рівня покращення економічного стану країни. Соціальну нерівність вимірюють показником, який отримав назву індекс Аткінсона. Поділяючи населення на сегментні групи з різними доходами, даним показником вимірюють зсуви у розподілі доходів. Індекс Тейла є показником вимірювання соціальної нерівності, запропонований нідерландським ученим Анрі Тейлом [1], і ґрунтується на понятті інформаційної ентропії.

Оцінку диференційованості розподілу доходів населення здійснюють за допомогою статистичних індикаторів, які прослідковують відхилення від середньої величини або між декількома моментами часу: середнє квадратичне відхилення, коефіцієнт варіації, дисперсія тощо [3].

ВИСНОВКИ

З розвитком бізнес-інфраструктури в Україні проблемним питанням залишається розподіл доходів серед населення, оскільки від його ефективності залежить соціальний та економічний розвиток суспільства. Одним із способів зменшення диспропорційності розподілу до-

ходів населення є проведення якісного дослідження причинних взаємозв'язків, яке комплексно оцінить вхідні та вихідні параметри функціонально-структурної будови, їхню зміну та розвиток у просторі та часі, за кількісними й якісними ознаками. Проте доходи не є основним показником багатства суспільства, оскільки найбільш нерівномірно розподіленими є активи країни, які вагомо впливають на рівень формування дохідної частини суб'єкта господарювання, а отже, такі дослідження залишаються поза достатньою увагою і можуть служити напрямом подальших досліджень. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Theil H. Economics and information theory. Amsterdam: North-Holland, 1967. 488 p.
2. Величко О. А. Тіньова економіка як загроза економічної безпеки держави та регіону. *Студентський вісник Національного університету водного господарства*. 2015. Вип. 2 (4). С. 113–116.
3. Дорош В. Ю. Вимір нерівномірності розподілу доходів домогосподарств з використанням показників σ -конвергенції. *Економічний форум*. 2016. № 4. С. 208–213.
4. Коефіцієнт Джині. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Коефіцієнт_Джині
5. МЕРІТ України. Загальні тенденції тіньової економіки в Україні. URL: <http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=e384c5a7-6533-4ab6-b56f-50e5243eb15a&tag=TendensiITinovoiEkonomiki>

⁵ Джерело: Соціальні стандарти 2017 року: урахуємо нові розміри виплат. <http://www.gbb.com.ua/article/540-qqq-17-m1-11-01-2017-sotsaln-standarti-2017-roku-viznachamosya-z-rozmrami-viplat>

6. Нова мінімальна зарплата 2017 (з прикладами розрахунку). URL: <http://vektor.if.ua/articls/2011-10-18-14-34-15/434-2017->

7. Сводная таблица индексов потребительских цен в Украине с 2010 по 2017 годы. URL: <http://index.minfin.com.ua/index/infl/>

8. Социальное дно. Википедия. URL: https://ru.wikipedia.org/wiki/Социальное_дно

9. Украина поднялась на три пункта в рейтинге Doing Business-2017. URL: <https://www.epravda.com.ua/rus/news/2016/10/25/608951/>

10. Юрчик Г. М., Самолук Н. М. Оцінювання диференціації доходів населення України з урахуванням їх тіньової компоненти. *Демографія та соціальна економіка*. 2016. № 3 (28). С. 133–145.

REFERENCES

Dorosh, V. Yu. "Vymir nerivnomirnosti rozpodilu dokhodiv domohospodarstv z vykorystanniam pokaznykiv σ -konverhentsii" [Measurement of inequality of income distribution of households using indicators of σ -convergence]. *Ekonomichniy forum*, no. 4 (2016): 208-213.

"Koeffitsient Dzhyni" [The Gini Coefficient]. https://uk.wikipedia.org/wiki/Коефіцієнт_Джині

"MERIT Ukrainy. Zahalni tendentsii tinyovoi ekonomiky v Ukraini" [Merit of Ukraine. The General trends of the

shadow economy in Ukraine]. <http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=e384c5a7-6533-4ab6-b56f-50-e5243eb15a&tag=TendentsiiTinovoiEkonomiki>

"Nova minimalna zarplata 2017 (z prykladamy rozrakhunku)" [The new minimum wage by 2017 (with calculation examples)]. <http://vektor.if.ua/articls/2011-10-18-14-34-15/434-2017->

"Svodnaya tablitsa indeksov potrebitelskikh tsen v Ukraine s 2010 po 2017 gody" [Summary table of consumer price indices in Ukraine from 2010 to 2017]. <http://index.minfin.com.ua/index/infl/>

"Sotsialnoye dno" [Social bottom]. Vikipediya. https://ru.wikipedia.org/wiki/Социальное_дно

Theil, H. *Economics and information theory*. Amsterdam: North-Holland, 1967.

"Ukraina podnyalas na tri punkta v reytinge Doing Business-2017" [Ukraine has climbed three points in the Doing Business rating-2017]. <https://www.epravda.com.ua/rus/news/2016/10/25/608951/>

Velychko, O. A. "Tinyova ekonomika yak zahroza ekonomichnoi bezpeky derzhavy ta rehionu" [The shadow economy as a threat to the economic security of the state and region]. *Studentskyi visnyk Natsionalnoho universytetu vodnoho hospodarstva*, no. 2(4) (2015): 113-116.

Yurchyk, H. M., and Samoliuk, N. M. "Otsiniuvannia dyferentsiatsii dokhodiv naselennia Ukrainy z urakhuvanniam yikh tinyovoi komponenty" [Evaluation of differentiation of incomes of population of Ukraine, taking into account their shadow components]. *Demohrafiia ta sotsialna ekonomika*, no. 3(28) (2016): 133-145.